

Laura Bergnach

OBMEJNA MESTA: PRIMER GORICE IN NOVE GORICE

Nekatera vprašanja ob nastajanju raziskave

V članku želimo nakazati primerjavo med mestoma Gorico in Novo Gorico. Pri tem izhajamo iz predpostavke, da so obmejna območja dinamične stvarnosti, nasičene z dogajanjem, pa tudi z mistifikacijami, s simboli, ki so od subjekta do subjekta različno konotirani.

Članek ima pretežno opisne smotre, nameravamo torej analizirati različnosti in/ali podobnosti v zvezi z dinamikami, ki jih povzročajo splošne družbene spremembe; prinaša pa tudi pragmatične predloge, saj skuša na osnovi prispevka, ki so ga družbene znanosti dale raziskovanju meja, ugotoviti in torej predlagati možne raziskovalne teme v zvezi s to urbano obmejno stvarnostjo. Vprašanje, ki nas je vodilo pri tem razmišljanju, ni kaj je meja, temveč kako se meja oblikuje v posameznih subjektih?

Je to moteč element ali nasprotno gospodarski in kulturni resurs, ki zmore ustvarjati socialno strukturo?

Obe mesti, eno se je "rodilo kot obmejno", drugo je "postalo obmejno", imata podobne strukture in funkcije. Njun odnos označuje medsebojna odvisnost in komplementarnost, pa tudi konkurenčnost in tekmovalnost. Analiza statističnih kazalcev v zvezi s prebivalstvom namreč ne kaže toliko na dva momenta istega razvojnega procesa, kolikor na dva različno členjena procesa: Nova Gorica je "mlado", dinamično mesto, protagonist, medtem ko se Gorica kaže povsem v fazi redefiniranja svoje gospodarske in kulturne identitete znotraj pokrajinske in deželne organizacije teritorija.

Our purpose in this article is to outline roughly a comparison between two towns: Gorica in Italy and Nova Gorica in Yugoslavia. We proceed from the supposition that the frontier regions of dynamic reality are filled with happening as well as with mistifications and symbols wich with different subjects obtain different connotations.

The article is predominantly descriptive in character, which means that we intend to analyse the differences and/or similarities regarding the dynamic caused by overall social changes; besides, it brings several purely pragmatic suggestions by defining and suggesting the possible research themes regarding the urban frontier reality based on the contribution made by social sciences to the investigation of frontiers. The motive for the reflections on this issue was not the question, what the border is, but rather, how it is being shaped in individual subjects. Is it a disturbing element or on the contrary it represents economic and cultural resources capable of creating a social structure?

Both towns, one "born as a frontier town", while the other "had become a frontier town", have quite similar structures and perform similar functions. The relationship between both is characterized by interdependence and complementarity on the one side, on the other however, by competitive position and rivalry. For, the analysis of statistic indicators regarding the inhabitants does not reveal two moments of an identical process of development, but rather two differently structured processes: Nova Gorica is a "young" town, a protagonist, while Gorizia seems to be completely absorbed in the redefinition of its economic and cultural identity within the provincial and regional organization of the territory.

obmejna mesta, sociološko raziskovanje, interkulturni in interetični odnosi

1. Uvod

Ta tekst se vključuje v širši študijski projekt, ki poteka v okviru Slovenskega raziskovalnega inštituta in obravnava urbano obmejno stvarnost na območju Gorice in Nove Gorice. Smoter projekta je analiza razvojne dinamike geografsko bližnjih mest, ki ju upravno loči meddržavna meja. Nameravamo torej rekonstruirati razvojne težnje družbenih in gospodarskih odnosov ter tako ugotoviti: če je za mesti značilna identična ali nasprotno različna razvojna usoda. Vprašanji sta v bistvu naslednji: Kako se razvijajo odnosi medsebojnih izmenjav in sodelovanja? Kakšna je raven integracije in soodvisnosti?

Obmejna mesta v italijanski družbenoraziskovalni dejavnosti niso, seveda ne v absolutnem smislu, zbudila tistega zanimanja, ki bi ga zaslužila. To pa se je zgodilo z obmejnimi mesti v drugih državah; naj opozorimo na raziskave obmejnih mest na mejah Mehike in Združenih držav ali Kanade in Združenih držav, ki se razlikujejo po teoretsko-metodoloških pristopih in nudijo raziskovalcem, zainteresiranim za obmejne problematike in še posebej za problematiko obmejnih mest, gradivo, ki je vsekakor

spoznavno zanimivo (S. R. Ross, 1978; W. H. Form in W. D. D'Antonio, 1973; J. A. Price, 1973; N. Hausen, 1985).

Šele proti koncu šestdesetih let vzbudijo tako usmerjene študije zanimanje družboslovnih strokovnjakov različnih disciplin v Italiji – geografov, zgodovinarjev, sociologov, urbanistov itd. Posebno intenzivna in zanimiva je v italijanskem okviru dejavnost skupine raziskovalcev, ki se je glede mednarodnih in obmejnih tematik naslanjala na sociologa Demarchija; ta je med drugim dal pobudo, da se v Gorici ustanovi raziskovalni inštitut, katerega glavna naloga naj bi bila predvsem študij mednarodnih in medetničnih odnosov, miru, itd. Ti so prispevali k realizaciji tistega ambicioznega načrta, ki ga je zasnoval sam Demarchi in katerega smoter je bil "izdelati teorijo in metodologijo, ki naj bi čim bolj ustrezala študiju čezmejnih, mednarodnih, medetničnih obmejnih pojavov" (Demarchi, 1973:496).

Prispevek k poznavanju obmejne stvarnosti, mejnih mest in ne nazadnje k teoretični obravnavi pojmov meje kot "ločnice" in kot "stičišča" zasluži pozornost in vsebuje bogate spodbude in izhodišča za razmišljanje. Metodološka rigoroznost dela je tolikšna, da predstavlja obvezno izhodiščno točko za tovrstne študije v Italiji.

Kaj je meja kot "ločnica" in kaj je meja kot "stičišče"? Kakšno vlogo imajo obmejna mesta v vsedržavnem in naddržavnem kontekstu? Kakšno funkcionalno usodo? Kako se razvijajo meddržavni, čezmejni odnosi? Odgovori na ta vprašanja so argumentirani in podprti s kritično-teoretičnimi utemeljitvami. Vendar se nam zdi, da teoretični formulaciji ni sledilo njej ustrezno empirično preverjanje, vsaj ne v kontekstu, ki ga tu obravnavamo.

Na tem mestu torej ne želimo razvijati že preverjenih hipotez, ampak ideje, ki so zrastle iz naših razmišljanj in naše radovednosti in ki jih gre morebiti podvreči empirično-opisni in kritičnoteoretični analizi.

Mislimo torej, da je prostor za raziskovalno delo na področju stvarnosti Gorica-Nova Gorica vse prej kot izčrpan in da bi bilo treba nekatere smeri študija (tu mislimo na Gubertovo raziskavo, 1972) znova "empirično" aktualizirati. Treba bi bilo uvesti tudi nove smeri študija v zvezi z (neo)lokalizmom versus univerzalizmu oziroma globalizmu; v zvezi s subjektivnostjo, različnostjo versus homogenizaciji, torej s fenomenom, ki označujejo postmoderno družbo kot delno posledico procesov modernizacije (o teh tematikah glej npr. Mlinar, 1989); dalje v zvezi z odnosom med občutkom teritorialne pripadnosti ter družbenimi in ambientalnimi spremembami (glej npr. rezultate empirične raziskave, ki jo je v Furlaniji opravila skupina raziskovalcev videmske univerze z namenom, da analizira, v kolikšni meri fizične značilnosti življenskega okolja prispevajo k oblikovanju občutka teritorialne pripadnosti, občutka regionalne identitete, identifikacije z lokalno skupnostjo: N. Tessarin, R. Strassoldo, v tisku).

Če izhajamo iz same problematizacije pojma meja, se ne sprašujemo, kaj je meja, temveč kaj predstavlja, kako se oblikuje v subjektih, ki jih to dejstvo zadeva; kakšne dinamike, kakšne konflikte, kakšne odnose lahko sproža v različnih družbenih skupinah. In še: na katerih simbolnih modelih temelji obmejna interakcija, v kolikšni meri se meja pojavlja kot resurs, ki ga gre ovrednotiti, ali ima torej pozitivno konotacijo in zato lahko aktivira določene procese.

Zanimivo bi bilo tudi spoznati, kot je na nekem nedavnem posvetu ugotavljal eden od raziskovalcev obmejne problematike, način, kako se je v starejših generacijah, ki nosijo v sebi pretekla, v drugačnih zgodovinskih razmerah dozorela izkustva, oblikovala sposobnost prilagajanja novi stvarnosti. Kako se torej začrtuje "proces sprejemanja nove vloge" (Delli Zotti, 1989), skozi katere vrednostne konflikte in katere faze rekonstrukcije identitete ta proces poteka. Prav tako bi bilo zanimivo sondirati pripravljenost načrtovalcev in političnih voditeljev obeh mest, da svoje delovanje usmerijo k ustvarjanju tistega "mesta bodočnosti" ki ga dva avtorja vidita kot "novo mesto (new town Nova Gorica), kjer se današnje simbolne vrednote vežejo s prostorskimi simbolnimi vrednotami, ki koreninijo v preteklosti" (zgodovinsko središče Gorice), kot mesto, kjer se "sožitje, medsebojna obogatitev, skupnostna ustvarjalnost" (Gasparini, Sussi, 1988: 261) kažejo kot bistvene vrednote in kjer strokovno uporabna večjezičnost, to dodajamo mi, predstavlja (spet) resurs, ki ga gre ovrednotiti in razviti in tako prispevati k okrepitvi teženj, da se premosti politična meja; in še bi bilo zanimivo preveriti, kakšno realno podlago imajo univerzalistična čustva, kot je na primer mirno sožitje med obmejnimi prebivalstvom, in kako se kažejo v posameznih družbenih skupinah.

Obmejne in mednarodne tematike niso nikdar postale neaktualne, ugotavlja R. Strassoldo (1988). Dinamika in tipologija obmejnih odnosov še vedno zaslužita pozornost in spoznavno radovednost. Članek opozarja tudi na vrsto dogodkov, ki prispevajo k aktualizaciji te tematike in k pozitivni stvarnosti obmejnih območij, kot so na primer v Italiji zdajšnja razpravljanja o zakonu za obmejna območja, morebiten vstop Avstrije v EGS in dejavnost skupnosti Alpe-Adria, "stvarnosti, ki nastaja, ki je stkana iz procesov in dogodkov" (B. de Marchi, 1989), stvarnosti, ki se kaže kot zgled mednarodne dejavnosti, premagovanja političnih meja, ovrednotenja krajevnih resursov (Delli Zotti, De Marchi, 1985) in dodajmo mi, politična razprava o zakonih za zaščito in ovrednotenje etničnojezikovnih skupnosti v deželi, skupnosti, ki dobijo posebno družbeno, gospodarsko in politično valenco prav na obmejnih območjih; nadalje tudi nove in kompleksne stvarnosti v sosednji Jugoslaviji, ki doživlja politično, družbeno in gospodarsko krizo kot nikdar prej, kar je povzročilo tako hude konflikte med etničnoinarodnimi skupnostmi, da so načeli samo ravnovesje, na katerem je temeljila jugoslovanska federacija, in da se lahko razširijo tudi na periferijo in torej tudi na obmejno območje.

Tudi novejši preobrati v Vzhodni Evropi lahko, če pustimo ob strani vsakršno retoriko, prispevajo k pozitivni obmejne stvarnosti. V tem delu Evrope se tipologija odnosov med civilno družbo in politično oblastjo, ki legitimno upravlja družbo samo, močno razvija, kar spreminja tudi razčlemba in konfiguracijo mednarodnih odnosov. Prošnja nekaterih držav, da vstopijo v EGS, bogati to dinamiko.

Kakšne učinke bodo ti preobrati povzročili na področju gospodarstva, politike in kulture? Kakšne preobrazbe – simbolične, kulturne, strukturne – bodo zmogli sprožiti? Ali bodo sposobni vrniti "težišče družbenih znanosti" (A. Marradi, 1988) iz Združenih držav v Evropo – in tu bi lahko Gorica odigrala pomembno vlogo s svojimi znanstvenimi strukturami, ki se gibljejo na področju družbenih znanosti – ter državam Vzhodne Evrope pomagati, da se izvijejo iz epistemološke in metodološke obrobnosti?

Obmejna območja se kažejo kot dinamične stvarnosti, polne dogajanja in ne nazadnje simbolov, mistifikacij, ki imajo od enega subjekta do drugega različne konotacije. V Gorici in Novi Gorici dobivajo simbolični urbani elementi, ki jih predstavljajo fizična (spomeniki, trgi itd.) ali družbena dejstva, posebno sociološko valenco prav zato, ker se filtrirajo skozi mejo.

Spraševati se o obmejnih mestih pomeni torej spraševati se o vlogi, o smislu mest v odnosu do meje. Ta element se instrumentalno vključuje v njihovo razvojno usodo. Kaj dve obmejni mesti združuje in v čem se razlikujeta? Kakšen je pomen meje v tem kontekstu? Je to moteč element, je sistemski šum, ali je nasprotno to gospodarski in kulturni resurs, ki zmore aktivirati oblike družbene interakcije? Kakšno vlogo prevzame meja pri definiranju urbanega prostora?

Pomeni pa tudi spraševati se o smislu mest kot takih, o njihovih razvojnih perspektivah, o njihovi prihodnosti. Kaj je mesto, na katerih simbolnih vrednotah temelji njegova prostorska identiteta? Kakšno vlogo igra v postindustrijski družbi, ki jo označujejo globoke gospodarske in tehnološke spremembe, in kakšno v postsocialistični družbi? Kakšen vpliv imajo na razvoj mest dejavniki, kot je na primer kvaliteta življenja? Ali mesto še vedno pomeni kraj, ki je nasičen s simboli, miti, vitalnostjo?

2. Gorica, Nova Gorica: ločeno, dvojno mesto ali mesti dvojčka?

Gorica in Nova Gorica – naj povemo, da slovensko prebivalstvo označuje mesti z izrazom Stara Gorica in Nova Gorica, ki imata po našem mnenju določnejši, stvarnosti ustrežnejši pomen, saj poudarjata staro in novo, sedanost v perspektivi kontinuitete s preteklostjo – sta mesti "dvojčka", označujeta se kot "obmejna konur-

bacija". Vendar je prva mesto, "ki je postalo obmejno in kjer lahko proces homologacije z mesti, ki so nastala kot obmejna, obravnavamo kot danes že zaključen" (Delli Zotti, 1989), druga pa je nastala kot obmejno mesto.

Gorica v svoji zgodovini nikoli ni bila obmejno mesto, če kot mejo razumemo "črto ali pas, ki obdaja določen predmet" (R. Strassoldo, 1979: 152). Nikoli se ni znašla na črti meddržavne politične razdelitve, če izvzamemo kratko napoleonsko obdobje, nasprotno, prostorsko je bila daleč od teh razmejitev. Značilnost Gorice je, da je vedno bolj ali manj intenzivno opravljala vlogo središča. Ta rešitev je bila formulirana na pariški mirovni konferenci in so jo potem skupno označili kot neposrečen kompromis, saj je z njo nastala meja, ki je bila "prav tako nova kot nedosledna z gospodarskega vidika" (Demarchi, 1972: XXXIV) in je ustvarila premise, da se "središčna značilnost" celotnega posoško-julijskega območja nadomesti z "obrobno-stjo" (Demarchi, *ibidem*).

Gorica je opravljala vlogo središča tako na gospodarski ravni, saj so skozi njo potekale pomembne prometne osi (npr. povezava Avstrije z Jadranom) in ji odpirale znatne možnosti trgovskih izmenjav na širokem območju, kakor tudi na kulturni ravni. Naj opozorimo, da je Gorica nekaj časa predstavljala največji in najprestižnejši kulturni center, na katerega se je opiralo slovensko prebivalstvo (prim Rebula 1971, Merku, 1989). To je porodilo bogato kulturno dediščino, ki sicer ni brez problematičnih učinkov na psihološko strukturo posameznikov in se med drugim kaže tudi v literaturi in v krajevnih študijah: mesto Gorica ima v sebi neke vrste "biološko dediščino" skupnosti, določeno odprtost, težnjo k multikulturnemu soočanju, zmoglost tolerantnosti, nagnjenje h kozmopolitski kulturi, pripravljenost na čezmejne interakcije.

Nastanek narodnih gibanj in širjenje zgrešenega pojmovanja narodne države, na katerem je zrasla teorija, da se morata jezik in narod ujemati, sta to bogastvo, to sposobnost širokega gledanja močno načeli. Tako je tudi v Gorici, na "zemlji, ki je bila skupna domovina različnih govoric..." (Salimbeni, 1988: VI), prišlo do nasprotovanj, zaprtosti, netolerantnosti; rodila so se sovraštva, strasti, prenapetosti in skvarila tisto izvrstno značilnost mesta, zaradi katere je to bilo središče, ki je zmoгло dajati kulturam avtoriteto in zrelost (Tavano, 1969). Razlike, kulturne posebnosti, "prirojeni čut pripadnosti širšemu in nadnarodnemu idejnemu svetu", ki je bil posebej izrazit pri slovenskem prebivalstvu (A. Bratuž, 1985: 31), so sčasoma izgubili izvorno funkcijo spodbude h kulturnim izmenjavam, k intelektualnemu soočanju, k individualni toleranci in postali priložnost in sredstvo za socialne konflikte, ki so bili posebno intenzivni predvsem med fašizmom in v prvih povojnih letih, ko so začrtali novo razmejitev in dodelili del goriškega ozemlja Italiji in del Jugoslaviji, ob tem pa tudi razdelili slovensko prebivalstvo med obe državi.

Gorica je torej obmejno mesto, če "mejo razumemo kot območje, kjer se en družbeni sistem aktivno sooča z drugim sistemom ali okoljem" (Strassoldo, ibidem). Vendar mislimo, da to soočanje označuje predvsem kulturno-simbolna modaliteta in ne toliko gospodarska (saj po našem mnenju slednja mnogo bolj zadeva mesto Gradško). Mesto Gorica je namreč nastalo na stičišču slovenske, nemške in furlanske jezikovne sfere in prav v jezikovni in kulturni tradiciji lahko zasledimo prisotnost "meje" v Gorici (domnevamo lahko, da je bilo poznavanje različnih jezikov, razširjeno pri vseh družbenih skupinah, na ravni diglosije, čeprav je mnogo Goričanov govorilo in pisalo v vseh treh jezikih; s tem seveda ne mislimo podcenjevati izvirnosti tega območja, zaradi katere je bilo goriško prebivalstvo večjezično, tako v strokovno-praktičnem smislu, torej v obnašanju, v sposobnosti, kot tudi v kulturnem smislu, torej tudi po vrednotah, po identiteti; o strokovni in kulturni večjezičnosti glej nedavni prispevek B.de Marchi, 1989).

Nastanek new town Nova Gorica se kaže kot neizogiben dogodek. Treba je bilo zapolniti vrzel, ki je nastala z ločitvijo mesta od zaledja in nasprotno. Vrniti oblikovanost, življenje, dinamičnost ozemlju, ki je postalo iznakaženo, in ponovno ustvariti hudo načeto družbenogospodarsko in družbenogeografsko harmonijo: to je bil glavni namen, ki je bil podlaga za odločitve.

Nova Gorica se je vključila v ta prostor, po tradiciji usmerjen k interkulturnim, interetničnim odnosom, z značilnostmi obmejnega mesta. Čeprav je nastala, da bi zapolnila vrzel, ki je nastala v Zgornji in Srednji Soški dolini in v Vipavski dolini, je znala izkoristiti možnosti, ki jih je odpiral obmejni položaj (tako obnašanje je značilno tudi za druga slovenska središča, ki ležijo na obmejnem območju; v nekaterih občinah je bil gospodarski razvoj tako intenziven in pospešen, da je določil prehod iz ruralne tradicije v urbanoruralne razmere: značilen tak primer je Sezana).

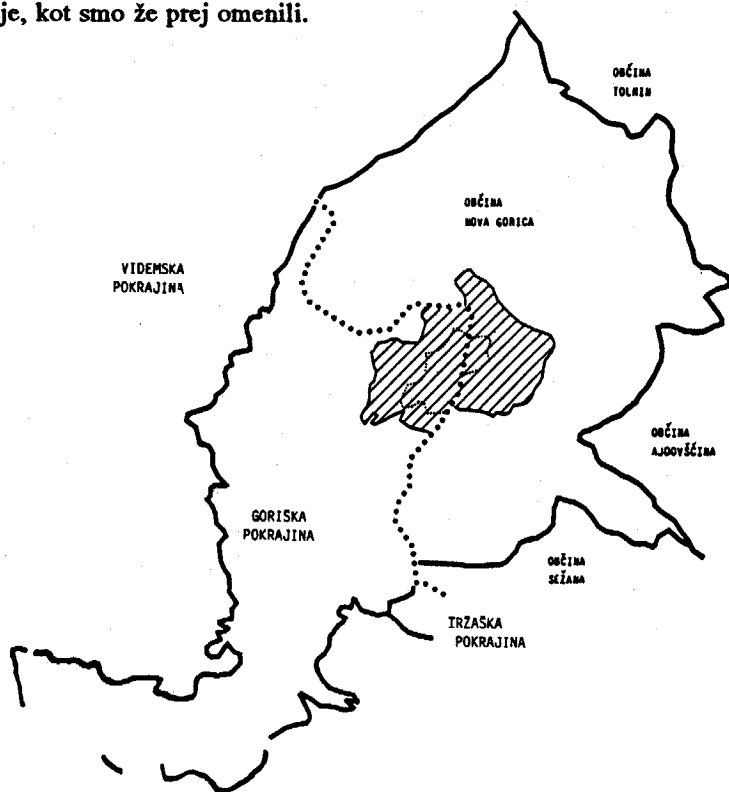
Kako je Nova Gorica izkoristila dediščino, ki je slonela na multikulturnem soočanju, na večjezičnem bogastvu, na tolerantnosti in sožitju med narodi? Kako se je ta dediščina razvijala v starem mestu Gorici in na katerih vrednotah, simbolih, modelih temelji identiteta subjektov, ki v teh mestih živijo? Vse to je za znanost gotovo zanimivo.

Danes imata mesti, eno je "rojeno kot obmejno", drugo pa je "postalo obmejno", podobne strukture in funkcije, odnos med njima označujejo medsebojna odvisnost in komplementarnost, pa tudi konkurenčnost in tekmovalnost. Mesti se torej ne izključujeta, kažeta se kot vplivno področje, ki bi se potencialno lahko razširilo tako na eno kot na drugo stran meje.

Mislimo, da je označba "mesti dvojčka" mnogo ustrežnejša, da mnogo bolje predstavlja obravnavano stvarnost kot označbi "ločeni mesti" ali "dvojno mesto". Niti izraz "ločen" niti "dvojen" po našem mnenju ne prispevata k razumevanju značilne stvarnosti "mesta, ki je čez noč izgubilo zaledje", oziroma "dežele, ki je izgubila svoje

mesto in si je ustvarila novo" – zdi se besedna igra, preprosto zamenjavanje osebkov s predmetom, vendar mislimo, da to bistveno spreminja pristop do problema. Izraz "ločen" razumemo skrajno statično, vzbuja nam predstavo razdelitve, ne nazadnje tudi kontrapozicije. Gre za pojem, ki je prav v luči zadnjih, v članku že omenjenih političnih dogodkov povsem zastarel, tako da ne more zadostiti operaciji konceptualizacije problema niti na družbenopolitični niti na geografskopolitični ravni, torej niti ne v strokovnih okvirih, v katerih je termin nastal. V bistvu gre za pojem, ki nam priključuje v zavest ideologije, konfliktna položaja, s pomočjo katerih ne moremo problematizirati, raziskovati, odkrivati, analizirati in spoznavati stvarnosti, ki se sama po sebi stalno spreminja, in torej prispevati k razlagi dinamike pojavov, ki ti obmejno stvarnost zadevajo.

Nič bolj ustrezen ni pogosto rabljen izraz "dvojen": izraz namreč označuje dve identični stvari, ki imata tudi enako uporabnost. Še manj ustrezen se nam zdi poskus poenotenja obeh terminov, kar da izraz "ločeno dvojno mesto". Vsi ti izrazi se po našem mnenju vključujejo v tako pojmovanje meje, ki slabo ustreza goriški zgodovinski tradiciji, in ne v širše pojmovanje, ki bolj ustrezno definira to urbano obmejno območje, kot smo že prej omenili.

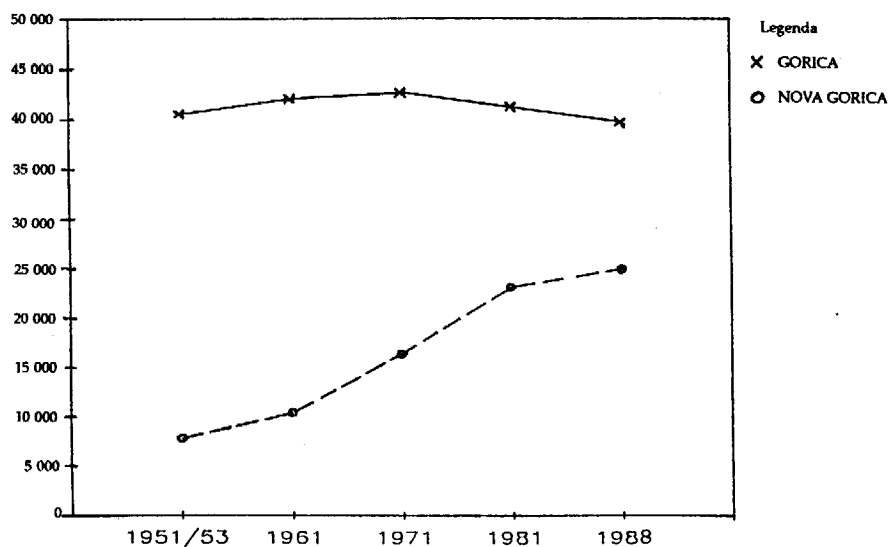
Goriško mestno središče, občina in pokrajina; predmestne in krajevne skupnosti Nove Gorice in Občina Nova Gorica

Pojem "dvojčkov" ima po našem mnenju širši razpon, ustrežnejše zajame kompleksno in spremenljivo obmejno stvarnost. Mesti imata namreč, prav kakor dvojčki, določene podobnosti, ki bi jih bilo treba ugotoviti, preden se lotimo vsakršnega obmejnega "programiranja". Imata pa tudi določene razlike, prav kakor dvocelični dvojčki; te razlike bi bilo treba ugotoviti in ovrednotiti, da bi se mesti ne zrcalili eno v drugem. Podobnost izhaja zlasti iz funkcij, ki ju mesti opravljata v času, razlika pa je predvsem na ravni akcijskega prostora, prostora, ki sega čez državno mejo, ki ju ločuje.

Analiza mest Gorice in Nove Gorice s pomočjo družbenogospodarskih podatkov, ki je temeljila na demografskih indeksih, ki zadevajo stalno prebivalstvo, na spremembah v času med enim in drugim popisom, na naravnem in selitvenem saldu prebivalstva in ki je, poleg tega upoštevala še nekatere indekse, ki kažejo na določene vidike kulturnega in gospodarskega življenja, evidentira dokaj zanimivo dinamiko. (Analiza je omejena, kot kaže spodnja preglednica, na "ožje urbano območje", to je na predmestne in mestne krajevne skupnosti Nove Gorice, in na občino "stare" Gorice, ki sestavljajo "mestno območje" Nove Gorice in Gorice; glej Bergnach, Stranj, 1989).

Mesti kažeta kompleksno diferencirane težnje in struktura prebivalstva je kvalitativno in kvantitativno različna - "zrelo" je prebivalstvo v Gorici, "mlado" v Novi Gorici. Iz podatkov izhaja, da je občina Gorica v prvih povojnih letih doživela rahel porast stalnega prebivalstva, nakar se prične in se sčasoma okrepi nasproten proces. Nova Gorica s predmestji pa je od 7945 prebivalcev v letu 1953 dosegla leta 1988

Gibanje stalnega prebivalstva
 Občina Gorica
 Nova Gorica s predmestji

25070 stalnih prebivalcev. Grafikon povzema demografski razvoj obeh "mestnih občin" in "vizuelno" prikaže, kar smo pravkar povedali, da je namreč v Gorici v teku pravi demografski padec, medtem ko smo v Novi Gorici priča porastu stalnega prebivalstva. (Zaznaven je do leta 1961, zelo močan v obdobju 1961-1981 in manj pomemben od 1981-1988.)

Iz starostne strukture prebivalstva smo ugotovili, da je občina Gorica že krepko v fazi staranja, medtem ko urbano območje Nove Gorice kaže izrazito, nedvoumno mlado strukturo: obstaja močno povečanje starostnih pasov med 25 in 35 leti, kar gre verjetno pripisati novejši naselitvi mlade delovne sile; v Gorici pa mladostni razredi ne dosega starostnih, kar je še zlasti razvidno pri ženski populaciji.

Nova Gorica je v fazi izpopolnjevanja svoje urbane strukture, obenem pa se močno širijo tudi njena predmestja in že vidimo znake procesa deurbanizacije. Gorica nasprotno ne daje znakov širjenja niti znotraj svojega izvirnega jedra niti v zunanjem pasu urbanega območja.

Analiza podatkov o zaposlitveni strukturi kaže, da je za Novo Gorico značilna sekundarna dejavnost, medtem ko je Gorica bolj nagnjena k terciarni. Statistični kazalci gospodarskih pojavov v nekem smislu krepijo že prikazane ugotovitve, da je torej obravnavano območje podvrženo dokaj diferencirani razvojni dinamiki, če ga gledamo z italijanske ali nasprotno s "slovenske" strani. Glede na območje Nove Gorice je treba opozoriti, da poteka načrt za pomladitev njenega gospodarstva. Razvojni načrti namreč predvidevajo racionalnejšo izbiro delovne sile, specializacijo proizvodnje na tehnološki ravni, intenzifikacijo razvijanja majhnih podjetij in ne nazadnje ovrednotenje obmejnih posebnosti v turističnem, trgovskem in storitvenem sektorju.

Nova Gorica predstavlja danes osmo mestno središče v Sloveniji in eno najbolj dinamičnih središč na periferiji Slovenije. Je namreč edini urbani pol na območju zahodne Slovenije, če izvzamemo že skoraj zrasle centre Koper-Izola-Piran, kjer se odvijajo dokaj dinamični urbanistični procesi.

V obdobju med štetjema l. 1953 in 1981 sta občini Tolmin in Sežana izgubili prebivalstvo (medtem ko sta občini Idrija in Ajdovščina doživeli rahel porast, in sicer 0,1 % oziroma 2,5 %), občina Nova Gorica pa je zabeležila 25,4 - odstotni porast.

Glede tega je treba pojasniti, da urbano prebivalstvo Nove Gorice raste na račun svojega zaledja - ta pojav zadeva med drugim tudi druga središča, ki so v fazi razširjanja, čeprav je resnici na ljubo teh malo - razvija se torej, v kolikor ima vlogo gravitacijskega pola malo razvite okolice.

Gorica si nikoli ni opomogla od neravnovesja, ki ga je povzročila povojna družbeno-ozemeljska sprememba, in se uvršča med manj dinamična območja v deželi (opozorimo naj, da je bila Goriška pokrajina 10. avgusta 1950. leta z zakonom št. 647 vključena med gospodarsko zaostala območja, prim. podatke goriške CCIAA. 1951).

Zdi se nam, da ne moremo govoriti o dveh trenutkih istega procesa (Calligaris, 1989), temveč o dveh procesih, ki se različno razvijata.

3. Sklepne opombe

Nastanek Nove Gorice je povezan predvsem z razlogi geografsko-teritorialne narave. Nastala je kot odgovor na potrebe celotne regije, ki je ostala brez urbanega središča. Ni se treba čuditi, da je mesto Nova Gorica, ne glede na prve izredno negativne trenutke (gl. Mlinar, 1984), ki so sicer dovolj pogosti v new town, ustvarilo možnosti zanimivega urbanega razvoja. Nova Gorica ni imela težav pri realizaciji mestnega statusa in pri premagovanju svojega tekmeca Ajdovščine, saj je ta predaleč, da bi lahko opravljala vlogo urbanega središča za celotno regijo Zgornjega in Srednjega Posočja in Vipavske doline, in je tudi gospodarsko preveč karakterizirana (Ajdovščina je namreč tipično kmetijsko središče, lahko bi rekli "agrociedad", saj se primarni in agroindustrijski sektor tu povsem naravno in tradicionalno umeščata).

Nasprotno se ni treba čuditi, če si Gorica ni znala zadati nove funkcije, saj je postala, vprašljiva prav njena središčnost. Vlogo središča v novi posoški stvarnosti, ki je nastala kot posledica novega zarisa mej po drugi svetovni vojni, opravljata namreč tudi Tržič in delno Gradiška, ki sta od nekdanj naravni stičišči za Spodnje Posočje in skrajni del Goriškega Krasa.

Mesto Nova Gorica tako opravlja znotraj razčlenjenega teritorija, ki ga sestavljajo številne tipično podeželske občine in ki daleč presega meje občine same, vlogo protagonista; mesto je danes gravitacijski, referenčni center. Razvojni načrti mu nadalje dovoljujejo, da se uvršča med najbolj dinamična središča na periferiji; in to ne zgolj zaradi sekundarnega sektorja, temveč tudi zaradi bolj razvitih dejavnosti, izmed katerih naj tu omenimo dejavnost ISKRE na področju informatike.

Gorica se je znašla v položaju absolutne konkurenčnosti z drugimi urbanimi središči v pokrajini, ki je potem zdrknila v podrejenost do take mere, da se Spodnje Posočje danes kaže kot tipično bipolarno.

Demografski kazalci kažejo, da se faza rasti mestnega središča Nove Gorice še ni zaustavila, čeprav zdaj poteka proces upočasnjenja, medtem ko se v tradicionalnih predmestjih razvijajo dokaj zanimive dinamike. Zdi se, da se je torej pričel proces, ki ga raziskovalci urbane problematike v skladu s posameznimi pristopi označujejo kot suburbanizacijo, deurbanizacijo ali kontraurbanizacijo. To je pojav, ki ga nekateri razlagajo kot učinek zatona mest (Vining, Strauss, 1977), spet drugi (Gordon, 1979; Van Den Berg in dr., 1982) pa kot periferni razvoj naselij; če bi šlo za razvojno

kontinuiteto urbanega sistema, za razširitev metropolitanskih pojavov na periferna območja (Dematteis, 1983: 112).

Gorica ne kaže pomenljivih sprememb. Zdi se, da ni izšla iz krize, ki jo je povzročilo zaprtje meje, ni opaziti dinamik, ki bi jo karakterizirale na ravni urbanega razvoja, in njena bližnja okolica ne kaže take vitalnosti, da bi lahko govorili o njeni ekspanziji.

Politika razvoja obmejnega območja, ki naj mesti "dvojčka" kot protagonista umesti v ta proces, bo seveda morala upoštevati to stvarnost: na eni strani je "mlado", dinamično, živahno mesto z velikimi možnostmi za razvoj, s "kulturnim kapitalom", ki ga ne gre zanemariti; na drugi strani je "zrelo" mesto, povsem v fazi ponovne definicije lastne gospodarske in kulturne identitete znotraj pokrajinske in deželne urbane organizacije.

Če bi mesti "dvojčka" postali "integrirani mesti dvojčka", bi po našem mnenju lahko uspešneje izkoristili resurse, ki jih ponuja okolje, in torej povsem uresničili vlogo "obmejnih mest", vlogo, ki jo Trst zelo vztrajno odklanja.

Bibliografija

- BERGNACH L., P. STRANJ (1989). *Le città di confine tra crisi e crescita: il caso di Gorizia e Nova Gorica* v "Studi Goriziani" št. LXX, str. 27-53.
- BRATUŽ A. (1985). *Mitteleuropa e sloveni* v "Iniziativa Isontina", XXVII, 2, str. 29-33.
- CACCIAGUERRA S. *La progettazione urbanistica della città nuova "Gorizia-Nova Gorica"* v Gasparini A. in dr., *Il futuro della città*, cit., str. 268-276.
- CALLIGARIS G. (1989). *Gorizia-Nova Gorica. Un contributo allo studio delle città divise* v "Iniziativa Isontina", XXXI, 1, str. 11-28.
- DELLI ZOTTI G., B. DE MARCHI (1985). *Cooperazione regionale nell'area alpina*. Milano: Angeli.
- DELLI ZOTTI G. (1989). *"La città di Gorizia e gli sloveni nello sviluppo dei rapporti transconfinari"* referat na posvetovanju "Vloga slovenske manjšine v razvoju goriškega območja", Gorica.
- DE MARCHI B. (1989). *"Il plurilinguismo come risorsa individuale e collettiva per gli abitanti dell'Alpe Adria"* referat na posvetovanju "Metodološki in teoretični vidiki raziskovanja večjezičnosti na območju Alpe Adria", Videm.
- DEMARCHI F. *Introduzione* v R. Gubert, *La situazione confinaria*, cit.
- DEMARCHI F. *Per una sociologia delle regioni di frontiera* v ISIG, *Confini e regioni*, cit.
- DEMARCHI F. *Comunicazioni e interventi* v ISIG, *Confini e regioni*, cit.
- DEMATTEI G. (1983). *Deconcentrazione metropolitana, crescita periferica e ripopolamento di aree marginali: il caso dell'Italia* v AGEI, *L'Italia emergente*. Milano: Angeli. Str. 105-142.

- FORM W. H., W. V. D'ANTONIO.(1973) **Influentials in Two Border Cities**. University of Notre Dame Press.
- GANTAR P. (1981). **Stanovati v Novi Gorici**. Ljubljana: RI FSPN.
- GASPARINI A., A. DE MARCO, R. COSTA (1988). **Il futuro della città**. Milano: Angeli.
- GASPARINI A., E. SUSSI. **Linee di scenario della città nuova " Gorizia. Nuova Gorica "** v Gasparini in dr., **Il futuro della città**, cit., str.253-263.
- GORDON P. (1979). **Deconcentration without a " clean break "** v "Environment and Planning", A, 11, str. 281-290.
- GUBERT R. (1972). **La situazione confinaria**. Trieste: Lint.
- KITZMULLER H. (1989). **Esperienze giornalistiche in lingua tedesca a Gorizia nella seconda meta dell'Ottocento** v "Studi Goriziani", LXIX, str. 45-56.
- KOS D. (1981). **Procesi (de) humanizacije mestnega okolja Novi Gorici**. Ljubljana: RI FSPN.
- ISIG (1973). **Confini e regioni**. Trieste: Lint.
- MARRADI A. (cur) (1989). **Costruire il dato**. Milano: Angeli.
- MARTINEZ O. J.(1986). **Across Boundaries**. El Paso (Texas): Texas Western Press.
- MLINAR Z. (1983). **Humanizacija mesta. Sociološke razsežnosti urbanizma in samoupravljanja v Novi Gorici**. Maribor: Založba obzorja.
- MLINAR Z. (1989). **Tehnološke spremembe in prostorsko družbeni razvoj**. Ljubljana: RI FSPN.
- PRICE J. A. (1973). **Tijuana: Urbanization in a Border Culture**. University of Notre Dame Press.
- PRESCOTT J. R. (1987). **Political Frontiers and Boundaries**. London: Allen & Unwin.
- ROSS S. R. (cur) (1978). **Views across the Border the United States and Mexico**. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- STRASSOLDO R. (1970). **From Barrier to Junction, towards a Sociological Theory of Borders**, Gorica, mimeo.
- STRASSOLDO R. (1971). **Il confine negli studi di sociologia**, v "Iniziativa Isontina" XIII, 3, str. 18-25.
- STRASSOLDO R. (1979). **Temi di sociologia delle relazioni internazionali**. Quaderni ISIG n. 5, Gorizia.
- STRASSOLDO R. (1985). **Legami territoriali nella provincia di Gorizia**, v "Studi Goriziani", LXII, str. 135-146.
- ŠUŠMELJ J., TAVČAR M. (1965). **Sociološka analiza Nove Gorice**. Nova Gorica: Delavska univerza.
- TAVANO S. (1969). **Gorizia, sintesi dell'Europa**, v "Iniziativa Isontina", XI, 2, str. 15-43.
- TAVANO S. (1981). **Gorizia e il suo territorio**, v "Studi Goriziani", LIII - LIV, str. 17-32.
- TAVANO S. (1986). **Gorizia - Storia e arte**. Udine: Chiandetti.
- TESSARIN N., STRASSOLDO R., **Legami territoriali in Friuli**, v "Studi Goriziani", v tisku.
- VAN DE BERG L. in dr. (1982). **Urban Europe, A Study of Growth and Decline**. Oxford: Pergamon.

- VINING D. R., A. STRAUSS (1977). **A Demonstration that the Current Deconcentration of Population in the United States is a Clean Break with the Past**, v "Environment and Planning", A, 9, str. 751-758.
- VRIŠER I. (1959). **Nastanek in razvoj Nove Gorice**, v "Geografski vestnik", XXI, Ljubljana, str. 45-78.